

De culturele hoofdstad Essen mag geen exclusief feestje voor de elite worden.

sers het noemen, trekt de nodige aandacht. In 2001 heeft de Unesco de Zeche Zollverein op de werelderfgoedlijst gezet en eind 2006 is Essen namens het Ruhrgebied uitgeroepen tot culturele hoofdstad van Europa in 2010. 'Dat Essen die titel heeft gekregen, biedt grote kansen. Nu kan de stad voor eens en altijd het hardnekkige imago van vervuild industriegebied van zich afschudden. Wat een *place of production* was, werd geleidelijk een *place of consumption* en ontwikkelt zich momenteel tot een *place of culture*. Essen is een moderne stad waarin industrie, levenskwaliteit en

Essen: Zahlen, Daten, Fakten

Essen heeft ruim 585.000 inwoners en is daarmee de grootste stad van het Ruhrgebied en de zevende stad van Duitsland. Naar verwachting telt Essen in 2015 nog maar 525.000 inwoners. De stad krimpt, vooral omdat er nauwelijks kavels beschikbaar zijn voor nieuwe woningen. Het gemiddeld inkomen per hoofd van de bevolking bedraagt 18.000 euro per jaar, 1000 euro meer dan elders in het Ruhrgebied. Wel zit 13,8 procent van de Essenaars nog zonder werk. Niet de industrie, maar de dienstverlening is de grootste werkgever van Essen. De stad herbergt hoofdkantoren van grote concerns als RWE, Ruhrgas, Aldi, Karstadt, Hochtief en Schenker. Groeisectoren zijn de medische technologie, afvaltechnologie, logistiek en sinds kort het toerisme. In 2005 bezochten bijna 1 miljoen toeristen de stad, die gemiddeld 2,3 dagen bleven. Bekende, jaarlijks terugkerende evenementen zijn de *Ruhrtriennale*, het *Klassikfestival Ruhr* en de grote kerstmarkt. Met het oog op Essen Kulturhauptstadt 2010 investeert de stad volop verder in cultuur.

Posters over de activiteiten in Essen als Culturele Hoofdstad 2010.

cultuur hand in hand gaan', zegt professor Klaus Kunzmann, emeritus-hoogleraar planning aan de Universiteit van Dortmund, en *Bürger des Ruhrgebiets* 2007.

In het Ruhrgebied hebben overheid en bedrijfsleven enthousiast gereageerd op de uitverkiezing van Essen tot Europa's culturele hoofdstad in 2010. Eind 2006, een paar

dagen voor de jaarwisseling, is Ruhr 2010 GmbH opgericht, waarin de gemeente Essen, Regionalverband Ruhr, de deelstaat Noordrijn-Westfalen en de private Initiativkreis Ruhrgebied participeren. Intussen stromen de projectvoorstellen vanuit alle hoeken van het Ruhrgebied binnen. Met een bescheiden budget van 48 miljoen euro kan Ruhr 2010 GmbH niet elk creatief idee honoreren, maar dat is ook niet erg. Kunzmann: 'Het belangrijkste is de *local empowerment* die de titel uitlokt: het geeft een wenkend perspectief, stimuleert creativiteit en brengt lokale partijen op de been.'

Oppassen

Ondanks zijn optimisme waarschuwt Kunzmann voor te overspannen verwachtingen. 'De lokaaleconomische effecten van de titel Culturele hoofdstad van Europa vallen meestal tegen. Slechts enkele steden, zoals Glasgow (1990), Antwerpen (1993) en Lille (2004), hebben er duurzaam van geprofiteerd.' Essen moet dan ook oppassen zich niet alleen te richten op het jaar 2010. Er is behoefte aan een langetermijnvisie op *Industriekultur* en de regionale economie. 'Anders lopen we het risico van een *Kater am Morgen danach*', aldus Kunzmann. Om zo'n kater te voorkomen, moet de culturele hoofdstad Essen voor elk wat wils bieden – niet alleen voor de bezoekers, maar ook voor de bewoners van het Ruhrgebied. 'Cultuur moet breed worden opgevat, zodat ook sport en popmuziek eronder vallen. Het moet niet alleen een feestje van de elite worden. Essen is geen rijke stad, en de werkloosheid ligt er nog altijd hoger dan het Duitse gemiddelde.' Professor Zec is het daarmee eens en wil in 2010 de commerciële kant van cultuur benadrukken. 'Wij gaan de creatieve industrie van Essen op de kaart zetten. Design laat zien dat cultuur ook nieuwe banen oplevert.' Voor Essen ligt de toekomst in cultuur – in elk geval voor de komende jaren. Het wordt tijd om de slogan 'Essen: die Einkaufsstadt' tegenover het centraal station te vervangen door 'Essen: die Kulturstadt'. ■

Voor Essen ligt de toekomst in cultuur – in elk geval voor de komende jaren.

Henk van Houtum

Nijmegen Centre for Border Research, Radboud Universiteit Nijmegen

OPINIE

Prinses Máxima spreekt met jongeren op de borrel na de presentatie van het WRR-rapport.

De uitspraak van Prinses Máxima dat dé Nederlandse identiteit niet bestaat, onlangs bij de presentatie van het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) *Identificatie met Nederland* is een markante nieuwe toevoeging aan het debat over nationale identiteit. Máxima: 'Zo'n zeven jaar geleden begon mijn zoektocht naar de Nederlandse identiteit [...] Maar "de" Nederlandse identiteit? Nee, die heb ik niet gevonden. Nederland is veel te veelzijdig om in één cliché te vatten. "De" Nederlander bestaat niet. Als troost kan ik u zeggen dat "de" Argentijn ook niet bestaat. [...] Om de identiteit en loyaliteit van een mens zijn geen hekken te plaatsen. [...] We denken nog te veel in scheidlijnen. Ook nieuwkomers doen dat. Soort bij soort. Maar Nederland is geen Artis.'

Vaderland, Moederland en Onze Jongens

Het was mede een bijzondere uitspraak omdat deze komt van iemand wier status vooral wordt bepaald door een van de pilaren van het Oranje-gevoel, het Koninklijke Huis. Dat was voor sommige conservatieven en nationalisten even slikken. Zoals voor *Trouw*-columnist Sylvain Ephimenco die Prinses Máxima persoonlijk aanviel: 'Het is omwille van identiteit en traditie dat Máxima nooit zelf achter een winkelwagen haar boodschappen in de supermarkt hoeft te halen en als theaterprinses door het leven gaat, omringd door luxe, privileges en lakeien. Dan moet je heel voorzichtig zijn alvorens de talloze mensen te schofferen die zich aan dit instituut vastklampen alsof het hun eigen identiteit betreft. [...] Het beledigen van haar groupies is dom. En niet een beetje ook.' Bart Jan Spruyt vond de toespraak 'beledigend' en 'banaal', Paul Scheffer noemde het 'hooghartig', Rita Verdonk was 'van slag', Halbe Zijlstra (VVD) noemde de WRR 'wereldvreemde Rode Ridders' en Geert Wilders kwalificeerde de toespraak van Máxima als 'goedbedoelde politiek correcte prietpraat'. Deze kwalificaties laten zien dat het onderwerp een zeer gevoelige snaar raakt. Het debat in Nederland over identiteit is de laatste jaren niet alleen verhard en verward, bij vlagen is de discussie zelfs zeer onfris geworden. Het is onderwerp geworden van populistische stemmingmakerij, pressie en dwingelandij, een sterk opgevoerd wij-zij denken en soms zelfs regelrechte haat.

Nation by design

Vanuit politiekpopulistische overwegingen is het dwingend voorschrijven van de nationale identiteit een verleidelijke keuze. De fantasie van de *nation by design* met de Nederlander als maakbare verlichte mens creëert een illusie van rust en zekerheid voor degenen die worden aangesproken op hun vermeende superioriteit. Een dwingende nationale identiteitspolitiek heeft echter een oneindige behoefte aan controle en purificatie. Afwijkingen van de Nederlander als verlichte norm (aliteit) worden dan ervaren als 'niet ingeburgerd', of zelfs achterlijk en potentieel gevaarlijk. De andersdenkende, de eldersgeborene, de andersogende worden verdacht van mikpunt van angst. Bij een vermeende toename van het aantal 'Anderen' ontstaat dan al snel het gevoel de controle te verliezen. Illustratief is dat in de verharde debatten over migratie wordt gesproken over stromen, hordes, massa's. Een enkeling buiten het kabinet spreekt zelfs van een tsunami, waartegen dijken moeten worden opgeworpen om niet overstromd en overspoeld te worden. Het is een wateranalogie die in Nederland zeer effectief lijkt te zijn. Het verleidt sommigen er zelfs toe het nationale huis volledig af te sluiten. Maar in een huis met alleen spiegels en geen vensters ontbreekt het zicht op de werkelijkheid. Dan wordt de Ander een spook, een indringer met niet te vertrouwen drijfveren. Zijn wandaden worden gezien als typisch voor zijn cultuur, en de wandaden van het vermeende eigen volk toegeschreven aan overmacht of de omstandigheden. Een naar binnen gekeerde gemeenschap wordt uitein-

FOTO: DIRK HOUWFA

Koninginnedag 2007.
De Capoeira, een Braziliaanse
gevechtscans op de Hogeweg
in Amsterdam.

FOTO: CHARLES ROFFEY/CHARLESREY

delijk puristisch en vertrouwt geen enkel vreemd element meer. Een repressieve geopolitieke fabricatie van een natie creëert wat socioloog Zygmunt Bauman noemt *wasted lives* (afvalmensen), zij die als afvalligen worden gezien. Een dergelijke dwang en verharding produceert potentieel disidentificatie, het terugtrekken of rebelleren, waartegen dan vaak weer dwang wordt ingezet. Zo ontstaat een cyclische grens- en identiteitspolitiek die de onzekerheid die permanent aanwezig is in een open samenleving, niet opvangt of reduceert, maar juist prikkelt en bewust vergroot. Het geloof in de als 'eigen' gedefinieerde gemeenschap is in een dergelijke politiek een fundamentalisme geworden.

Tegenover het beeld van de Nederlander en de Nederlandse identiteit stelt de WRR de principiële meervoudige betrokkenheid en identificatie van de mens met zijn afkomst en omgeving voor. Dan geldt niet dé Nederlandse identiteit als absolute en enige norm(aliteit), maar worden ook zij geaccepteerd die meervoudige identificaties hebben. Tegenover een containerbegrip nationale identiteit dat voor iedereen en altijd hetzelfde moet zijn, stelt de WRR de dynamiek van het scheppen, onderhouden en verbreken van identificaties. In dat kader stelt de Raad terecht voor om de dichotomie van allochtoon-autochtoon af te schaffen. Deze termen komen voort uit een denken in territoriale containers. Allochtoon betekent letterlijk 'afkomstig van een andere (=allos) bodem (=chthonos)' en autochtoon verwijst naar 'van dezelfde (=auto) bodem'. De term allochtoon wordt in het dagelijks spraakgebruik onterecht verengd tot niet-westerse eldersgeborenen, en aan de andere kant onterecht verbreed om er de hier geboren tweede en derde generatie immigranten mee aan te duiden. De terminologie heeft daarmee een sterk discriminerende dimensie gekregen, die de functionele identificatie met Nederland belemmert. Het meest problematisch is dat door dit dichotome denken de geboortegrond van mensen een levenslang brandmerk wordt. Analooft daaraan is het klassieke denken waarbij de natie als een natuurlijke familie wordt opgevat waarin je als kind van de natie 'wordt geboren' (van het

Latiijnse *nasci*). De eer van het Vaderland (dat trots, mannelijkheid, strijd moet verbeelden) wordt verdedigd door 'Onze Jongens', doorgaans gekleed in een nationaal uniform – of dat nu van het leger is of van het nationale elftal. De term Moederland komt van het koloniale heden over overzeese gebieden, de kinderen van de natie. In dit politieke denken in vaderland, moederland, de natie als familie, en het nationale geboorterecht dat ten grondslag ligt aan de termen autochtoon en allochtoon, wordt je pas echt Nederlander als je je 'natuur' verandert en als het ware opnieuw geboren wordt door je te laten naturaliseren. Iedere andere vorm van inwonerschap van de buitenlander wordt *de facto* beschouwd als een verleende, tijdelijke en minderwaardige status. Een dergelijke klassieke grondpolitiek die 'natuurlijke' Nederlanders bevoorrecht in termen van lidmaatschap, discrimineert op basis van het lot van geboorte en dwingt de buitenlander een achterstandpositie in te nemen dan wel de ondergrondse politiek en economie in te gaan. Maar een natie is geen familie. Nederlanders zijn geen familie van elkaar waartussen een natuurlijke band van bloed en bodem bestaat. Die gedachte is de onwenselijke restant van geodeterminisme, de idee dat een natie als ware het een familie groeit en bloeit en ook 'levensruimte' nodig heeft.

Het denken en het vocabulaire over lidmaatschap van en identificatie met een territoriale gemeenschap zijn hoognodig aan herziening toe. In een land dat zo afhankelijk is van internationale openheid en zo sterk globaliseert, is het niet meer dan logisch dat de samenstelling van de bevolking in hoog tempo verandert. Daarbij past een ander politiek verhaal dan 19de-eeuwse geboortegrondnationalisme. Een compromisloos afdwingen van nationale identiteit doet onrecht aan de nationale pluriformiteit en transnationale netwerken en gemeenschappen die zijn ontstaan. Een identiteit laat zich niet fixeren, dwingend boetsen of tentamieren. Het is een interactief en ruimtelijk meervoudig proces van participatie, erkenning en internalisering dat nooit stopt. Nederland scoort al vele jaren hoog in de top-20 van de globaliseringsindex, een maatstaf voor de globaliseringsgraad van een staat. Ook 'onze' veelbesproken ABN-Amro was *de facto* al jarenlang geen puur Nederlands bedrijf meer, maar een transnationaal concern, ingebed in transnationale allianties en samenwerkingsverbanden. Terwijl het ene bedrijf in Nederland wordt overgenomen, doen Nederlandse ondernemingen soortgelijke investeringen in het buitenland in dezelfde of andere branches.

'Onze Jongens'

De WRR heeft een lezenswaardig wetenschappelijk rapport geschreven. Ook de door de Raad geïnitieerde Tegenlicht-documentaire 'Onze Jongens' over de meer-

Ook 'onze' ABN-Amro was al jaren geen puur Nederlands bedrijf meer, maar een transnationaal concern, ingebed in transnationale allianties.

voudige identiteiten in het Nederlandse leger die 'aan den Vaderland Getrouwe' strijden, is zeer de moeite waard (www.vpro.nl/programma/tegenlicht/afleveringen/35424349/items/35424345/). Wetenschappelijk gezien bevat het rapport wellicht weinig nieuws. Al veel langer domineert binnen de politiekgeografische wetenschap het standpunt dat er niet zoiets bestaat als een eenduidig definieerbare en afgrensbare identiteit van een land.

In Máxima's woorden: 'Om de identiteit en loyaliteit van een mens zijn geen hekken te plaatsen'. De grote meerwaarde is erin gelegen dat de WRR iets wat al langer leefde in fundamenteel politiekgeografische wetenschappelijke discussies nu ook naar de politieke arena vertaalt. Bezien in de huidige politieke context neemt de WRR fris en gedurfd stelling tegen het dwingend voorschrijven van nationalisme als norm. Het advies gaat derhalve lijnrecht in tegen de post-Fortuynse kabinetten en de verruwing van het publieke debat van de afgelopen jaren.

Het rapport laat nog vele vragen open. Zoals: wat is identificatie, hoeveel collectieve identiteit heeft een mens nodig, hoeveel identificatie heeft een territoriale samenleving nodig voor haar functioneren en hoeveel collectieve identiteit kan ze verdragen, en wat is de prijs van de uitsluiting? En ook: hoeveel meervoudige identiteiten kan een mens verdragen, waar ligt de grens van keuze en dwang bij identificatie, en hoe ligt de verhouding tussen nationale en religieuze identiteit bij verschillende generaties migranten? Ze vereisen een scherpere en diepgaandere analyse dan het rapport nu biedt. Maar de verdienste van het WRR-rapport is zonder meer dat het een belangrijke brugfunctie vervult tussen wetenschap en politiek. Het rapport maakt onmiskenbaar duidelijk dat een open samenleving niet zozeer haar identiteit verliest, maar die voortdurend verandert. Dat is inherent aan de dynamiek van een democratische mensenmaatschappij. De realiteit van vandaag vraagt om transnationale politieke antwoorden en vooruitgangsidealen.

Waarom dit rapport wellicht ook uitnodigt, is na te denken over de spiegel die de WRR en met haar het nationale koningshuis (sic!) bij monde van Prinses Máxima de nationale politiek voorhoudt. Het kan ons helpen te ontsnappen aan de waan van de dag, weg van hen die zichzelf in toenemende mate overschreeuwen in de wens de stemming te maken. Het rapport verdraagt de discussie en poogt ruimte te maken voor meerstemmigheid en meer reflectie. Dat verdient steun. Tot slot, ik ben in het algemeen geen voorstander van macht op basis van geboorterecht, maar het is duidelijk dat de 'importbruid' Máxima de Nederlandse monarchie zolang we die nog hebben wel een stuk boeiender maakt. ■

In een huis met alleen spiegels en geen vensters ontbreekt het zicht op de werkelijkheid.

0412-481000
BEL EVEN VOOR ONZE REISEN!

meer dan 35 jaar maatwerk voor school- en studentengroepen

PARIJS 3-daagse touringcarreis, heen en terug dagrit, hotel**/3 p.kamers, douche/toilet, L+O	vanaf € 81,25 p.p.
BERLIJN 4-daagse touringcarreis, heen dag- en terug nachtrit, Jugendhotel, meerpersoonskamers, L+O	vanaf € 90,95 p.p.
KROATIË 6-daagse touringcarreis, heen en terug nachtrit, hotel**, meerpersoonskamers, halfpension	vanaf € 226,00 p.p.
LONDEN 3-daagse touringcarreis, heen dag- en terug nachtrit, youth hostel, meerpersoonskamers, L+O	vanaf € 73,95 p.p.
BARCELONA 4-daagse vliegreis, Eindhoven of Weeze - Girona vv, incl. taxen, hotel**/3-4 p.kamers, halfpension	vanaf € 189,00 p.p.
SICILIË 5-daagse vliegreis, Weeze - Trapani vv (inclusief verplichte taxen), hotel**, meerpersoonskamers halfpension	vanaf € 333,00 p.p.
CITY-CRUISE YORK 3-daagse city-cruise, Cruiseferry Europoort-Hull vv, vanaf 4-persoonscabin met douche/toilet, transfer Hull - York vv	vanaf € 48,25 p.p.
PRAAG 4-daagse touringcarreis, heen dag- en terug nachtrit, hotel**/2-3 p.kamers douche/toilet, L+O	vanaf € 105,00 p.p.
BERLIJN & PRAAG 6-daagse touringcarreis, heen dag- en terug nachtrit, hotel**, meerpersoonskamers, L+O	vanaf € 153,95 p.p.

Genoemde reissommen bij touringcarreizen bij 46-60 deelnemers. Bij vliegreizen Sicilië en Barcelona vanaf 26 deelnemers. De vermelde reissommen van vliegreizen zijn inclusief de verplichte luchthavenbelastingen. Periode november-februari.

Bij touringcarreizen: elke 16e deelnemer gratis en reisverzekering inbegrepen!

U kiest uw eigen vertrekdatum! Service waar u recht op heeft!

Minder deelnemers? Meer reisdagen? Andere periode? Of een ander reisdoel in Europa?
BEL ONS VOOR EEN VRIJLIJVENDE OFFERTE OP MAAT!

EUROPA SPECIAAL REIZEN - HET WARGAREN 5 - 5397 GN LITH - TEL. 0412-481000
offerte@europaspecialreizen.nl www.europaspecialreizen.nl

U REIST PER KEURMERK TOURINGCAR: VEILIGHEID EN COMFORT!